

tijdriften opgevangen, maar met kalmen ernst beraden in het hart. Een gewetens-antwoord dus, van overspanning vrij, en wél gewikt en gewogen voor Hem, aan Wien ook ons volk zijn oorsprong dankt, van wien ook ons volk zijn roeping ontving, en die als Rechter der Natiën ook ons volk eens ter verantwoording roept over zijn zedelijk talent.

Met omzichtigheid sprak ik M. H., en wees u met opzet alleen op die trekken van ons volkskarakter, die zóózeer door den polsslag zelf van het nationale levensbloed gevormd zijn, dat ze in elke nieuwe volksformatie de grondtrekken onzer nationaliteit moeten blijven. Veel dat mij op het harte lag, heb ik verzwegen, om alleen die eischen op den voorgrond te plaatsen, waarvan men verwachten mag, dat ze ten slotte door geheel ons volk zullen worden erkend. Van de eigenaardige wenschen, die wij voor ons onderwijs koesteren, werd nog met geen woord gerept. Van de kleur onzer eigen banier liet ik zelfs de flauwste tint niet doorschemeren. Immers, het gold mij dusver niet de vraag, naar het gehalte van onderwijs dat wij zelf voor onze kinderen wenschen, doch naar de gemeenschappelijke basis, waarop het volksonderwijs in zijn vrije schakeeringen, naar den aard van ons volkskarakter moet geplaatst opdat er recht voor allen en vrijheid voor een ieder zij. Te diep ben ik overtuigd, dat op dit teedere gebied niet aller wenschen kunnen samenstemmen, dan dat ik onzer richting ooit het recht zou geven, haar onderwijs aan anderen op te dringen, of meenen zou, dat een onderwijs, gelijk wij dit voor ons eigen kroost begeeren, voor alle kinderen onzes volks moet worden geëischt. Zal onze strijd dus niet maar om den strijd gaan, en hooger doel beöogen, dan het vergiftigen van ons staatkundig leven, het aanblazen der hartstochten en het onderling verbitteren van hen, wier wieg een zelfde erve droeg,